

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Adres van de Redactie: Ds. H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Psalm 91 - Ook een psalm van Mozes?

I

De tragedie van een huisbezoek

Het gebeurde in de eerste wereldoorlog. Een duitse dominee gaat op huisbezoek. Gekomen bij de moeder van een frontsoldaat, slaat hij zijn bijbeltje op en leest Psalm 91. Zelden zal een psalm zo zijn ingeslagen. Vers na vers drinkt zij de woorden en past ze onmiddellijk letterlijk toe op haar zoon:
al vallen er duizend aan uw zijde,
en tien duizend aan uw rechterhand,
tot u zal het niet genaken;
slechts zult gij het met uw ogen
aanschouwen,
en de vergelding aan de goddelozen
zien...

De dominee is er ontdaan van: „dat is toch geen christelijk Godsvertrouwen!”

Maar later realiseert hij zich: „die vrouw heeft in zekere zin gelijk, ze gelooft op precies dezelfde manier, als de man die deze psalm heeft gedicht”.

En deze schokkende ervaring wordt voor hem een van de beslissende factoren om het Oude Testament als radicaal vreemd aan het christendom af te schrijven.

In 1936, enkele jaren voor het uitbreken van de tweede wereldoorlog, geeft hij daar publiek rekenschap van.

In een klein boekje poneert hij zijn langzaam gegroeide overtuiging: de tegenstelling tussen het Nieuwe Testament en de oudtestamentisch-joodse religie is even groot als die tussen christendom en heidendom.

Tragisch te bedenken, hoe een huisbezoek met Schriftlezing aanleiding werd tot de publicatie van een boekje, dat het antisemitisme en de arische mythe van het duitse nationaal-socialisme in de kaart speelde...

Mogelijke historische achtergrond

Nu kunnen wij wel zeggen: die moeder maakte een averechtse toepassing. Maar dan blijft toch de vraag liggen op wie deze psalm dan wel betrekking heeft! Eén van de vele uitleggers komt er eerlijk voor uit: „Ik kan deze psalm nooit lezen, zonder dat de vraag bij mij opkomt welke tastbare, in de praktijk des levens te verwerklijken betekenis dergelijke verklaringen (als in vs. 5 en 10, P.) hebben”.

Op deze eerlijke vraag zullen we proberen een antwoord te zoeken.

Al meer dan een eeuw geleden was het een uitlegger opgevallen, dat er grote overeenkomst bestond in thema en woordkeus tussen Psalm 91 en het lied van Mozes in Deut. 32. Hetzelfde verschijnsel was hem ook al opgevallen bij Ps. 90 — eveneens een lied van Mozes!

Wat belet ons de proef op de som te nemen? Zou Mozes inderdaad de auteur van Ps. 91 zijn, dan weten we in elk geval ook iets van de historische achtergrond. Die moet dan te zoeken zijn in Egypte of in de woestijn, waar Israël doortrok op weg naar Kanaän. Moge-

lijk ook — en daar houden we het op — in beiden!).

Thema van het lied

Wie in de schuilplaats des Allerhoogsten is gezeten, vernacht in de schaduw des Almachtigen.

Vanaf het begin van zijn volksbestaan kende Israël de beurtzang van wisselende koren of stemmen. Een heel duidelijk voorbeeld is — alweer! — een lied van Mozes: Ex. 15. Israël's geestelijke leiders hebben in dit geval een leidende functie bij deze beurtzang: Mozes, de man Gods en Mirjam de profetes, Ex. 15 : 1, 20. Het te zingen lied kan een thema hebben, dat aan de aanvang wordt genoemd, Ex. 15 : 1, 21. Hiervan uitgaande nemen we dus aan dat Ps. 91 : 1 het thema van deze psalm bevat.

De hoofdgedachte is dan: de volstrekte veiligheid, die Israël *dag en nacht* geniet in de onmiddellijke nabijheid van zijn God. Is deze niet zelf door God tot uitdrukking gebracht in wolk- en vuurkolom?

E. R. Postma

Nu neemt Israël (vgl. weer Ex. 20 : 1, 21) het woord:

Openbare geloofsbelijdenis

Vs. 2 Ik zeg tot Jahweh: Mijn toevlucht en mijn vesting, mijn God, op Wien ik vertrouw.

Israël maakt Mozes' uitspraak tot de zijne en spreekt zijn verftroeven uit in Jahweh. Met deze naam heeft God zich aan Israël bekend gemaakt bij de verlossing uit Egypte, Ex. 3 : 13 vv.; 6 : 2.

Israël, dat gedurende zijn eeuwenlang verblijf in Egypte met zijn veelgodendom ook de afgoden was gaan dienen, Ez. 20 : 7, 8, belijdt nu openlijk dat het voortaan de HERE is, op wie het zijn verftroeven stelt: *Hij is hun toevlucht en vesting.*

Mozes antwoordt onmiddellijk: ja waarlijk! zo is het! dat zegt ge met recht,

A. De verlossing uit Egypte (vs. 3-8)

Vs. 3 want Hij was het, die u redde van de strik des vogelvangers, van de verderfelijke aanslag

Met „stryk” wordt bedoeld het zgn. klapnet. De vorm hiervan is ons bekend uit egyptische afbeeldingen. Het werd gebruikt voor de vogeljacht in de met papyrus-riet volgegroeide moerassen, zoals die bijv. in Gosen voor kwamen.

In overdrachtelijke zin gebruikt is „klapnet” een aanduiding van plotselinge gevangenschap, verbonden met doodsgevaar en hulpeloosheid: men kan zichzelf niet bevrijden — de „stryk” moet *door een ander* verbroken

worden, wil de vogel kunnen ontkomen, Ps. 124 : 7.

Gosen is voor Israël een dergelijk „klapnet” geworden: het zat er plotseling (Ex. 1 : 8 vv.) gevangen, dreigde uitgeroeid te worden en was onmachtig zichzelf te bevrijden.

Zonder beeldspraak gezegd: een verderfelijke aanslag werd op Israël gepleegd, toen farao het bevel uitvaardigde alle kinderen van het mannelijk geslacht direkt na de geboorte te doden en zo dus Israël uit te roeien. Israël's volksbestaan werd in Egypte bevrijd.

Maar gelukkig:

Vs. 4a, b met zijn vlerken beschermde Hij u, en onder zijn vleugelen vondt gij een toevlucht.

Dit beeld herinnert aan Ex. 19 : 4 en Deut. 32 : 11, en is Israël, dank zij zijn woestijntocht, welbekend.

De arend bouwt zijn nest hoog in de bergen, ontoegankelijk voor mens en dier. Wanneer de jongen vliegrijp zijn, worden zij door de ouden uit de horst gestoten. Als het jong angstig fladderend dreigt neer te storten in de bodemloze diepte, neemt een der ouders het op zijn vlerken en draagt het terug naar de horst.

In Ex. 19 en Deut. 32 wordt dit beeld gebruikt voor Israël, dat door de HERE uit Egypte (Gosen) wordt gestoten en voor het eerst een zelfstandig volksbestaan moet gaan leiden.

Is Ps. 91 is de beeldspraak iets gewijzigd: hier ligt de nadruk op de bescherming die Israël genoot onder Gods vleugelen. De HERE bewaakte zijn volk gelijk een arend zijn jongen op de ontoegankelijke horst. Dank zij Gods „vleugelen” was Israël ongenaakbaar voor zijn vijanden (vs. 3) of enige vorm van verderf (vs. 5, 6).

Waarom had Israël dit te danken?

Vs. 4c Zijn trouw was schild en pantser.

God had zijn woord gegeven, dat Abraham's zaad het land Kanaän zou beërven. Aan deze belofte laat de HERE Israël uitdrukkelijk herinneren bij monde van Mozes, Ex. 3 : 15 vv. Tengevolge van deze belofte kon de farao Israël noch vernietigen, noch vasthouden, noch terughalen. Gods trouw aan zijn gegeven woord was Israël's schild en pantser, beschermde en beveiligde hen rondom tegen vijand en verderf.

Dat is gebleken:

Vs. 5 Gij hadt niet te vrezen voor de verschrikking van de nacht, voor den pijl, die des daags vliegt;

Vs. 6 voor de pest die in het duister rondwaart, voor het verderf, dat op den middag vernielt.

Evenals in Gen. 1 (het was avond geweest en het was morgen geweest, de... dag) vinden we ook hier de volgende nacht — dag: samen een etmaal, het ene etmaal van Gods verlossing.

„De verschrikking van de nacht” (vs. 5a) wordt nader omschreven als „de pest die in het duister rondwaart”.

Het hier gebruikte woord voor „pest” komt in de bijbel vaak voor, gewoonlijk in combinatie met zwaard, honger en dgl., en is allereerste een specifiek gerichtsinstrument van de HERE, waarmee Hij volkeren dreigt of straft. Het voltrekken van deze straf gaat snel in zijn werk en heeft de dood tot gevolg. „Ziekteverschijnselen” worden nergens beschreven.

Volgens Ps. 78 : 49-51 is ook Egypte door deze „pest” getroffen en blijkens het verband hebben we te denken aan de tiende plaag.

Aan deze tiende plaag — het sterven van Egypte's eerstgeborenen — denken we nu ook bij Ps. 91 : 5, 6. Tekenend wordt gezegd dat deze pest „rondwaart”: rondgaat van huis tot huis. Te begrijpelijker, wanneer we horen in de H.S. dat deze straf middellijk voltrokken wordt door een of meer „engelen des verderfs” (Ps. 78 : 48-50 e.a.).

Voor deze pest had Israël in Egypte niet te vrezen!

Verder wordt „de pijl die des daags vliegt” nader aangeduid als „het verderf dat op den middag vernielt”.

Ook dit „verderf” is in de bijbel een gerichtsinstrument van de HERE, dat de dood tengevolge heeft. In het slot van 1 Cor. 15 komen we het tegen als de prikkel (angel) van de dood. God zendt het „verderf” als een plotselinge doodsteek. En is niet de tiende plaag letterlijk en figuurlijk de doodsteek voor Egypte geweest?

Ter nadere verklaring van het „op den middag”, liever: midden op de dag (de heetste uren van de dag, waarop alle arbeid gestaakt wordt en bijv. geen leger slag zal leveren) nog het volgende.

In Jer. 15 : 8b dreigt God:

Ik breng hun ... een vernielers op den middag,

Ik doe onverhoeds op hen vallen angst en verschrikkingen.

„Op den middag” kan dus de zin hebben van „onverhoeds, onverwachts”. Daarnaast kan „in het duister” doen denken aan „onopgemerkt”.

Als nu vs. 5 en 6 inderdaad zouden spreken van de tiende plaag, die Israëls verlossing tengevolge had, dan is ook zonder meer begrijpelijk wat volgt:

Vs. 7 *Al vielen er duizend aan uw zijde, en tienduizend aan uw rechterhand, tot u genaakte het niet;*

Vs. 8 *Slechts hebt gij het met uw ogen aanschouwd, en de vergelding aan de goddelozen gezien.*

De tiende plaag maakte in Egypte zeer veel slachtoffers: ... en er was een luid gejammer in Egypte; want er was geen huis, waarin geen dode was, Ex. 12 : 30.

Maar Israël, voorzover gelovig-gehoorzaam, werd niet getroffen, Ex. 12 : 13. Slechts met hun ogen hebben zij aanschouwd, hoe de vergelding de goddelozen trof! „Goddelozen” heten hier de Egyptenaren. Maar niet zonder meer, alleen vanwege het feit, dat zij Egyptenaren en dus heidenen waren. In dat geval had de HERE ook wel zonder omwegen met de tiende plaag kunnen beginnen om zijn volk te verlossen. Doch Hij heeft de farao eerst één- en andermaal een kans gegeven. Farao's beloften bleken echter onbetrouwbaar, zijn woorden bedriegelijk.

Dát stempelde hem en de zijnen tot „goddelozen”: zij braken het recht en de trouw. Nog afgezien van het feit dat zij Israël trachten uit te roeien. En dát heeft de HERE gewroken — ten aanschouwen van heel Israël!

Breukelen.

(Slot volgt)

1) Voor een brede verantwoording, ook inzake de vertaling van vs. 3-8 in de *verleden* tijd, zie: Lucerna, Gereformeerd Interfacultair Tijdschrift, 3e jrg. nr. 1, pag. 573-595.

Kerkelijk leven

VOORTGAANDE SCHEURINGEN

We beleven in onze kerken zware dagen.

De ene scheuring volgt op de andere.

Oegstgeest, Amsterdam-Centrum, Kampen, Amstelveen, Den Haag-Loosduinen. Op andere plaatsen was iets dergelijks al eerder gebeurd: Katwijk, Gorinchem, Beverwijk, Breda. Er zijn ook scheuringen op ander niveau. In het Zuiden in de classis Noord-Brabant en Limburg. In Noord-Holland weer op andere wijze. Dan is er het geschil of het conflict, al naar men het rustiger of onrustiger noemen wil, tussen de jongste particuliere synode van Noord-Holland en de jongste generale synode.

Het is een indroevige situatie.

Soms, geeft het je het gevoel van een natuurgebeuren, een storm, een aardbeving, en denk je: die storm moet we maar laten uitzuren en straks maar eens kijken hoeveel pannen van de daken zijn gewaaid en hoeveel bomen ontworteld. En een aardbeving kun je ook niet tegenhouden: pas als de laatste schokken voorbij zijn is er de gelegenheid de schade op te nemen.

Alleen: het is geen natuurgebeuren. Hier wordt gehandeld door verantwoordelijke mensen, door mensen, die als de beweging voorbij is reukenschap zullen moeten afleggen tegenover de Here en die straks ter verantwoording zullen geroepen worden door het nageslacht.

Niet onder één noemer brengen.

Men moet er voor oppassen die plaatselijke scheuringen niet al te snel onder één noemer te brengen. De zaken liggen in Gorinchem anders dan in Beverwijk, in Katwijk anders dan in Kampen, in Oegstgeest anders dan in Groningen-Zuid. Om eens met de laatste plaats te beginnen: de broeders en zusters van de Tehuisgemeente

G. Visee

zijn eerst handelend opgetreden toen de zaak van hun predikant, ds A. van der Ziel, alle stadia van een kerkordelijke procedure had doorlopen. De zaak had na de zeer langdurige schorsing van ds Van der Ziel voor alle meerdere vergaderingen, classis, particuliere en generale synode, gediend. Gedurende het verloop van enkele jaren heeft ds Van der Ziel zich aan zijn schorsing onderworpen, en pas toen na de uitspraken van de generale synode de kerkeraad van Groningen-Zuid op advies ener classis Groningen ds Van der Ziel uit het ambt ontsette, hebben de over de schorsing en afzetting bezwaarde broeders en zusters besloten ds A. van der Ziel te blijven erkennen als hun dienaar des Woords en is deze predikant op verzoek dezer bezwaarde leden der kerk na enige jaren gezwegen te hebben, weer voortgegaan met zijn dienst in de samenkomsten, let wel, van bezwaarde leden zijner gemeente.

Dat is een voorbeeldig staal van kerkelijk geduld.

Net als in 1944.

Toen de generale synode in 1944 prof. dr K. Schilder had geschorst heeft deze, hoewel hij het recht van de generale synode hem te schorsen, wijl strijdig met art. 79 der kerkorde, betwistte en de gronden voor zijn schorsing, wijl strijdig met artikel 80 bestreed, zich gedragen als een geschorst predikant en niet gepreekt. Eerst na die afzetting is hij weer gaan preken.

Naar het gereformeerd kerkrecht, volgens artikel 31 der kerkorde had prof. Schilder terstond na zijn schorsing mogen preken, indien een kerkeraad hem daartoe had uitgenodigd. Dat hebben later meerdere predikanten gedaan. Om maar te noemen ds K. Doornbos van Wormer, eerder ds C. H. Lindeboom te Kampen en zo was de gang van zaken na mijn schorsing te Leerdam. Maar prof. Schilder wachtte vier maanden. Ds A. van der Ziel drie jaar.

Dat noem ik kerkelijk geduld.

Maar bij de jongste scheuringen gaat het anders. Ik spreek van scheuringen. Niet van een breuk. Een breuk kan plaats vinden zonder het toedoen van mensen. Een scheuring niet.

Maar ging het bij de vrijmaking der kerken zo

toe, dat aparte samenkomsten eerst werden gehouden nadat de záák in heel het kerkverband had gediend, was daar het apart vergaderen het eindstation van een lange weg, de jongste scheuringen staan aan het begin van „de kerkelijke weg”. Men begint met een scheuring. En — indien al noodzakelijk — het uiteengaan moest het einde zijn van een desnoods jaren lange strijd om... neen niet in allerlei kwesties gelijk te krijgen, maar om elkander vast te houden!

Scheuring en kerkverband.

Over deze dingen schrijvende, gaan wij uit van het bestaan van het verband van de Gereformeerde Kerken in Nederland. De vraag of zulk een landelijk verband er moet zijn, of een kerk alleen kerk is als zij bij dit verband van kerken behoort, laten we rusten. Of een kerkverband alleen kan bestaan onder de onder ons geldende kerkorde, laten we ook rusten. Dat is voor wat ons thans bezig houdt, niet doorslaggevend. We merken slechts op, dat hetgeen we hier laten volgen, alleen maar dubbel belangrijk wordt als het wáár is dat de onder ons aangenomen wijze van verbandsoefening in Gods Woord geboden is en dat de Here Jezus Christus ook voor dit kerkverband zijn bloed heeft vergoten. Want dan is dat kerkverband een zeer kostbare zaak, door het bloed van Christus ons verworven. En dan is in de verhouding tot zusterkerken ons de grootst mogelijke voorzichtigheid geboden. Trouwens — dat is het geval. Voorzichtigheid in de omgang die we als christen hebben te betrachten met de gemeente van Christus waartoe we behoren, maar ook met een zusterkerk, waarvoor Hij zijn bloed heeft vergoten. Die gemeente is wat anders dan een vereniging, het kerkverband iets anders dan een bond. Want er is iets anders dat de gelovigen in de kerk samenbindt, dat is het geloof en er is iets hogers dan de kerkorde, dat de kerken een maakt: het bloed en de Geest van Christus. Als die band niet meer trekt, dan gaan andere banden alleen maar pijn doen.

Welnu: er bestaat een kerkverband. Niet met koorden, maar met akkoorden, afspraken.

Tot die afspraken behoort, dat geen kerk over een andere kerk heerschappij voert. Elke kerk doet haar eigen zaken. En die zaken doet elke kerk op kerkelijke wijze. Daar hoort ook bij: niet zonder de ouderlingen der gemeente maar onder de ouderlingen der gemeente. En als er gelovigen in zo'n kerk zich afscheiden van de kerkeraad, dan hebben daarmee de zusterkerken niets te maken. De ouderlingen in B of C of D zijn ouderling in B of in C of in D maar niet in A. En ook de kerken van B plus C plus D plus F tot en met M hebben daar niets mee te maken. Zij kunnen het betreuren dat die broeders en zusters in A dat gedaan hebben in de kerk van A, maar zij hebben in de kerk van A geen roeping en taak. Zij hebben niet de macht eens orde op zaken te gaan stellen in die kerk. Daar heeft de Here hen niet toe geroepen. Trouwens, als de broeders van de kerk van A het niet redden kunnen, zij, die door de Here tot het regeren van de kerk van A geroepen zijn, wat zullen dan ouderlingen, die in A niet geroepen zijn daar uittrinken.

En een classis kan het helemaal niet.

Een classis bestaat slechts uit afgevaardigden.

Het enige dat een classis kan doen is tot zulke afgescheiden broeders zeggen: Het spijt ons voor U, broeders, maar wij kunnen niets voor U doen, omdat we voor U niets mogen doen. Wij hebben verband met een kerk, met de kerk, die een kerkeraad heeft en wij hebben geen verband met kerkleden.

Maar als nu een aantal ouderlingen zich afscheidt en die ouderlingen zeggen: nu zijn wij de kerkeraad en met degenen, die ons volgen, zijn wij de kerk? En als die broeders nu, daartoe niet uitgenodigd door de roepende kerk, twee afgevaardigden naar de classis sturen?

Ze worden door de roepende kerk natuurlijk niet uitgenodigd. Want op de vorige classis was de dag en het uur waartegen de daartoe aangewezen kerk de volgende classis moest uitschrijven bepaald. Dat hebben de afgevaardigden van die kerken, die bepaalde kerken zo afgesproken. En DIE kerken worden uitgenodigd afgevaardigden te sturen. Nu kan er voor die volgende classis in A wel een nieuwe kerk zijn ontstaan, maar die kerk was op de vorige classis niet bekend. En er was geen afspraak gemaakt met die nieuwe kerk, maar met de oude. En als de afgescheiden broe-

ders hoewel niet uitgenodigd, toch afgevaardigden sturen, dan kan die nieuwe classis alleen zeggen: Broeders, wij kennen U niet.

Gesteld, dat de broeders van de nieuw gestichte kerk dan zeggen: Broeders, akkoord. Maar wilt U dan misschien onderzoeken of onze zaak goed is en recht? Of wij dan niet terecht zeggen: Wij zijn de kerk van A?

Wel, in dat geval kan de classis alleen zeggen: Broeders, het spijt ons, maar U bent te laat. Akkoord is akkoord. De kerk van A had met ons bepaalde afspraken. Daartoe behoorde dat de ouderlingen van A en de predikant van A, als zij niet zelf het ambt verlieten, slechts op één manier ouderling af en predikant af konden raken: door schorsing en afzetting. En wel door de kerkeraad en met advies van de raad van de genabuurd kerk. En dat uw dominee alleen kon worden geschorst met advies der classis. Welnu, aan de genabuurd kerk is nimmer advies gevraagd, aan een classis ook niet. Uw predikant en uw ouderlingen zijn dus nooit geschorst en vormen, zonder U, want U bent weggelopen, nog altijd de raad van de kerk van A.

En als de broeders van A. dan zeggen: Ja, maar de kerkeraad van A. had ons verongelijkt. Zó vreselijk verongelijkt, dat we hen niet langer als ambtsdragers konden en mochten erkennen? Wel dan moet de classis zeggen: dat is uw zaak, broeders. Misschien hebt U ook nog gelijk. Maar wij hebben daar nooit wat van gemerkt. Dat is onze schuld niet, maar de Uwe. Want als U door de kerkeraad verongelijkt was, had U dat ordelijk en bijtijds moeten zeggen. Dan had U zich op de classis moeten beroepen. Bij háár moeten klagen. Dat hebt U niet gedaan. En thans bent U te laat. U hebt de hand doorgesneden. Uw ouderlingen en uw predikant hebt U wel niet geschorst en afgezet. Dat kon ook niet. Zonder oordeel der genabuurd kerk en zonder advies der classis. Maar U hebt iets gedaan, dat erger is: U hebt ze zonder enige vorm van proces aan de kant geschoven.

Een classis die zó sprak, zou naar het recht van de kerk spreken. Gereformeerd. Vrijgemaakt. Overeenkomstig de dortse kerkorde. En naar de akkoorden, de afspraken. Ook gemaakt met de kerk van A, van B, van C, en met alle kerken.

Men denke er wel om: het gaat niet alleen om het onderhouden van de goede orde in de kerk van A. en met de kerk van A. Het gaat om de goede orde in al de kerken van Christus en met al de kerken.

Aan die goede orde moeten de kerken zich houden. Ook al om haar eigen behoud. Afwijking, die zij in een andere kerk in bescherming nemen, kan morgen de eigen kerk teisteren.

Van die goede orde trachten de afgescheiden broeders de kerken af te brengen. Eerst de goede orde, het „eerlijk en met orde” in de eigen kerk verbreken en daarna proberen de goede orde in het kerkverband te verstoren. De predikant en ouderlingen in strijd met de goede orde aan de kant schuiven. En dan proberen de gemeente ook uit het kerkverband te werken.

De kerken mogen toe zien.

Als ze daaraan toegeven, dan halen zij de verwoesting over zich.

De bewijzen zijn er al.

De kwade voorbeelden van hoe men handelde met Beverwijk, Breda, Gorinchem enz. vinden navolging.

Had men naar dit kwalijke kerkrecht niet gehandeld, dan zou het er thans beter voorstaan.

Wij hebben reeds eerder gewaarschuwd.

Helaas is er niet geluisterd.

AMSTELVEEN

Ook in Amstelveen is de scheuring een feit. De publieke oproep van De Reformatie zich los te maken van de ontrouwe ambtsdienst van de kerkeraad heeft ook daar gehoor gevonden. Men lette er op hoe de actie ook hier met volkomen negering van de kerkelijke orde verloopt. De gemeente is niet opgeroepen om met de oproepende ouderlingen te beslissen en vooraf te beraadslagen, zij is eenvoudig voor een voldongen feit gesteld en mag nu twee ouderlingen en een diaken bij haar, over haar, zonder haar beslissen, achteraf „kiezen”, „anno Domini 1967”. De zusterkerken, die over de positie van de ambtsdragers naar de kerkorde — artt. 12, 79 en 80 — mede te beslissen hebben, werden niet geraadpleegd, maar eveneens, voor een voldongen feit gesteld. Ook zij mogen straks op de eerstvolgende classis, misschien, „kiezen” tussen de ene en de andere kerk van Amstelveen.

En terwijl de particuliere synode van Noord-Holland nog een brief op de tafel van de generale synode gelegd heeft met het verzoek ds Schoep alsnog of wederom als afgevaardigde ter synode te ontvangen, heeft deze synode er een nieuw probleem bij gekregen. Dit: of ds B. J. F. Schoep nog wel behoort tot een van die Gereformeerde kerken, waarvan de synode van Amersfoort-West de synode is? En zo ligt straks het, laat ons zeggen: conflict in de plaatselijke kerk van Amstelveen met negatie van de classis Amsterdam en de particuliere synode van Noord-Holland rechtstreeks op de tafel van de generale synode.

Daarbij hebben de ambtsdragers van Amstelveen, die zich daar in feite van de kerk van Amstelveen hebben afgescheiden, reeds geponeerd, dat hún daad „een werk des Heren” is, gelijk ook de voorganger in de eerste afgescheiden samenkomen, lid der generale synode, het stelde. Ook de synode kan dan „kiezen”: „het werk des Heren” in Amstelveen „erkennen” of niet.

Trouwens, de synode krijgt nog meer puzzels op te lossen. Een harer (prae) adviseurs is voorgedaan in de kerkscheuring in Kampen. Behóórt hij nu nog tot de kerken, die haar generale synode houden in Amersfoort-West of niet? Ook als de synode dit „probleem” aanvat ligt het plaatselijk „conflict” te Kampen rechtstreeks op de generale synode. Met negering van de classis Kampen en de particuliere synode van Overijssel.

Met — hoe de beslissing ook valt — de synode beslist.

Drie ambtsdragers in Amstelveen en twee in Kampen slaan, met negatie van het kerkverband een breuk — en met negatie van het kerkverband wordt de generale synode voor beslissingen geplaatst, die zij niet zonder de mindere vergaderingen nemen mag. Neemt zij die beslissingen dan is het synodalisme weer voor 100% teruggekeerd.

De chaos.

EEN BELANGRIJK BOEK

OVER DE

SYNODE VAN DORDRECHT

Geschiedvervalsing

Op 1 juli verscheen in Elseviers Weekblad een artikel over 'Geschiedvervalsing'. Aandacht werd gevraagd voor het valse beeld, dat over de industriële revolutie ontworpen is door „slecht geïnformeerde en emotionele auteurs” als Dickens, Mrs. Browning en Southey, alsmede door politieke schrijvers als Engels en Marx. Deze allen hebben de indruk gewekt dat de arbeidende klasse uit een landelijk paradijs door de industriële revolutie en de opkomst van de fabrieken werd neergezogen in een toestand van de diepste ellende, „verdoemd in hongersfeer”.

De waarheid is precies andersom.

Voor de opkomst van „het kapitalisme” leefde de kleine man in de grootst denkbare armoede. In Engeland bedroeg de kindersterfte tussen 1730 en 1749 onder de kinderen tot 5 jaar 74,5%; tachtig jaar later was ze teruggelopen, tussen 1810 en 1829 tot 31,8%. Er was in dat opzicht geen achteruitgang, maar vooruitgang, die zich tot op onze tijd heeft voortgezet.

Bij zulk een vals, en zeker onvolledig beeld van de geschiedenis leven wij ook. Wie denkt aan de Gouden Eeuw herinnert zich de rijkdommen, die uit Oost en West, uit Noord en Zuid de Amsterdamse havens binnenstroomden, de koopmanspaleizen, die daar langs de grachtengordels verrezen, de opbloei van de kunsten, wetenschappen, Rembrandt, Vondel, Jacob van Campen, Henrik de Keyser. Maar weet men hoe het volk leefde op de eilanden, op Kattenburg, in de Jordaan? Hoe het stond met de kindersterfte, het sterftcijfer in het algemeen? Hoe het leven was van de arbeiders op het platteland?

Niet anders is het ten aanzien van de kerkgeschiedenis. We lezen en horen van de reformatie in de zestiende eeuw en vergeten dat in menige stad en meer dan één streek de 'alteratie' met geweld door de overheid werd afgedwongen; dat meer dan één pastoor met de pistool op de borst werd gedwongen het misboek het misboek te laten en de Heidelbergse Catechismus te preken. En wat be-

woog de „voedsterheren” der kerk zó te handelen? Was het de vreeze des Heren? Het is te betwijfelen. De Gereformeerde Kerk heeft van hun bemoeizucht last genoeg gehad. En wat „de Heren” voorschreven werd maar al te dikwijls ingegeven door politieke motieven. Er moest rust wezen in de kerk omdat er rust moest wezen in het land.

We lezen in de kerkgeschiedenisboeken veel over synoden, twisten tussen theologische richtingen, maar raken maar slecht op de hoogte van de gemeenten. Hoe werd er in de steden en dorpen gepreekt? Hoe stond het met de kerkgang, de avondmaalsviering, de bijbelkennis, de christelijke opvoeding der kinderen, de liefde onder de broeders en zusters, het wandelen met de Here in de praktijk? Er wordt veel geklaagd over de achteruitgang en de verschraling van het geestelijke leven. Maar, al zal niemand juichen over deze tijd — over welke tijd valt wel te roemen? — de klachten worden meest niet geboren door onze tijden en ons zelf te toetsen aan de Wet van God, maar door vergelijking van het tegenwoordige met een valse voorstelling van het verleden.

Hier ligt ook een manco in de geschiedbeschrijving van de Gereformeerden. We hebben sinds 1854 onze Theologische (Hoge)school, sinds 1880 de Vrije Universiteit. Er is op het gebied van de bijbelstudie, de dogmatiek heel wat gepresteerd. Doch wat ons nog steeds ontbreekt is een goed handboek over de kerkgeschiedenis. En dan écht over de kerkgeschiedenis. Zeker, we hebben wel boeken. Maar die werden geschreven in pastorieën. Het werk van Landwehr, weinig origineel. De werken van Wormser en Keizer en Rullmann over de afscheiding, de strijd voor kerkherstel, de doleantie. Maar weinig of niets over de vaderlandse kerkgeschiedenis. En dan met de nadruk op de kerkgeschiedenis. Hoe stond het nu echt met de kerk?

In deze situatie mogen we dankbaar zijn voor een klein geschrift, dat dezer dagen het licht ziet bij de N.V. v.h. Buyten en Schipperheijn, gewijd aan de Dortse synode en geschreven door ds. K. Doornbos, de emeritus van Wormer.

Boek van ds. K. Doornbos

Dominee Doornbos is in Wormer aan de studie gebleven. Niet slechts „voor de preken”, maar hij is na de academische studie in de pastorie van Wormer blijven studeren. Daarbij hadden met name de geschiedenis der kerk en het recht van de kerk, ook in hun onderlinge verhoudingen, zijn bijzondere belangstelling. De resultaten van de studie, waarbij ds. Doornbos terugging tot de bronnen, verschenen in de loop der jaren in de kerkbode voor de Geref. kerken in Noord-Holland, Petahja en thans loopt nog een reeks in ons blad. Voor een deel werden deze artikelen gebundeld in „Kerk-zijn en in-de-kerk zijn”. Bekend is ook een van de mooiste werken over de vrijmaking, door hem op verzoek van prof. Grijdanus in het licht gegeven: „van schorsen en afzetten”.

De dortse synode heeft een grote plaats in onze vaderlandse kerkgeschiedenis. Zij beslechte de strijd tussen de remonstranten en de contra-remonstranten, aan haar danken we de dortse kerkenorde en ook de statenvertaling, die meer dan drie eeuwen de nederlandse Bijbel geweest is. Aan het eerste danken wij ook de Dortse leerregels, het derde formulier van enigheid van de Gereformeerde kerken, en het nog altijd gebruikte ondertekeningsformulier voor de dienaren des Woords.

Aan deze beroemde synode wijdde ds. Doornbos deze studie en dit geschrift. Men zou kunnen zeggen dat hij, teruggaande tot de Acta der synode en haar eigen kerkenordening, alsmede tot de acta der provinciale synoden, bij dat alles de maatstaf aanleggende van de belijdenis der kerk en bovenal van Gods Woord, een antwoord heeft gezocht op de vraag of deze synode zich gehouden heeft aan haar eigen kerkorde? Of zij de kerkelijke zaken ook op kerkelijke wijze heeft behandeld; of zij zich hield aan de fundamentele kerkordelijke bepaling dat de ene kerk geen heerschappij zal voeren over de andere; aan de grondregel van Christus: Eén is uw meester en gij zijt allen broeders?

Eerzuil

Aan waardering voor deze synode ontbreekt het — hoe kan het van een gereformeerd predikant anders? ds. Doornbos niet. De „Eerzuil voor de dordtse synode” in 1819 door Nicolaas Schotsman opgericht, wil hij gaarne laten staan. Bl. 5. „De synode van 1816 vroeg: „Hoe kan ik de band aan de Schrift lossen maken?” De synode van 1618 vroeg: „Hoe kan ik de band aan de Schrift vaster maken?” Daarin heeft de synode van Dordrecht 1618-19 het goede deel gekozen. Dat was de reden dat Schotsman voor haar een eerzuil oprichtte”.

Op kerkelijke wijze?

Heeft de dordtse synode de kerkelijke zaken naar haar eigen kerkorde op kerkelijke wijze behandeld? Het antwoord van de schrijver luidt ontkennend. In het eerste hoofdstuk toont hij aan, dat zij het recht van de kerk vermengd heeft met het recht van de overheid. Inzake het recht van de overheid in kerkelijke zaken heerste „bij de Contra-Remonstranten een sterke Roomse zuurdesem en daarnaast, allicht vreemd om te horen, een Remonstrants gevoelens.” Bl. 12. Het geloof aan de volkskerk — vreemd voor een synode, die voor de leer van de UIT-verkiezing op de bres stond — heeft daarbij grote parten gespeeld. Van belang is hoe de schrijver aantoonde hoe de partijtwisten het volk beroerden, terwijl de mensen noch het gevoel van de een, noch van de ander kenden. Bl. 25-28. De buitenlandse theologen waren niet vertegenwoordigers van kerken, maar van vorsten, hun aanwezigheid een zaak van staatkunde, het had in Engeland b.v. moeite genoeg gekost, een geschikte niet-arminiaanse bisschop te vinden. Gevolg was ook dat de buitenlandse kerken na afloop der synode haar besluiten liet voor wat ze waren.

In het volgende, tweede hoofdstuk toont ds. Doornbos aan hoe de synode, het recht van de kerk vermengende met dat van de staat, terecht kwam „in de staatsmachine”. Bl. 41. Er tussen door geeft de schrijver prachtige rechtzettingen over de independenten. Bl. 47. De besluiten der synode werden niet geapprobeerend door de kerken. Naar haar oordeel was vooraf niet gevraagd, is ook achteraf niet gevraagd. Ze werden onderzocht, goedgekeurd, en verkregen rechtskracht door de Staten-Generaal en zijn met geweld aan de kerken opgelegd. „Naar het recht van de kerk was het niet. Naar het recht van de staat was het ook niet. Het was naar het recht van de sterkste.” Bl. 54.

De synode als rechtbank

Hoe onkerkelijk de synode als rechtbank over de arminianen optrad, toont hoofdstuk 3. Zij trad tegenover hen op naar een staatswet. De remonstranten zijn niet weggezonden, maar weggejaagd. Bl. 69 v.v. Nog dertig jaar later was de contra-remonstrantse Trigland er „ontsteld” van. Bl. 70. De vijftien predikanten werden door de synode (!) afgezet. Bl. 75 en 76. In strijd met de Schrift en de dordtse kerkenorde! Zij héerste over de kerken. Bl. 77, 78.

De man met de gouden ring

Zo luidt het opschrift van hoofdstuk 4. Het eerbetoon, aan de buitenlandse theologen, was wel in strijd met wat de Here Christus en de apostelen leren. De engelse koning werd door Bogerman voor diens „recht koninklijke hulp” hoog geprezen, een vorst onder wiens bewind in Engeland kinderen Gods om het geloof in de gevangenis zuchtten. Bl. 105.

De gevolgen van de synode

Onder de remonstranten was groot verschil. Bl. 109. Maar ze werden allen over één kam geschoren. Bl. 109-113. Het ging met de remonstranten later helemaal de verkeerde kant op. Maar met de Geref. kerken ging het ook niet goed. De Dordtse Leerregels hebben, aldus ds. Doornbos, nooit in de kerken geleefd: zij zijn opgedrongen en te moeilijk. Bl. 116 v.v. Het laatste bleek nog op de vrijgemaakte synode van Rotterdam/Delfshaven, die ds. Oosterhoff veroordeelde met een beroep op hoofdstuk II Verwerping der dwalings-

gen 7, een plaats, die de synode niet goed heeft verstaan. Bl. 119-126. En voor de werking van dwalingen heeft de synode weinig uitgewerkt.

Een kerkdienst in 1619

Zo is het zesde en laatste hoofdstuk getiteld. Ds. Doornbos beschrijft hier, hoe de besluiten der synode door „deputaten voor zwaarigheden” van de provinciale synode van Zuid-Holland (voorzitter Festus Hommius, een man, die het recht der kerk zo goed kende) met behulp van de sterke arm der overheid en tegen „de ontstelde gemoederen” van het volk werden ingevoerd.

Handelde Dordt dordts?

Wie het werk van ds. Doornbos leest, ontkomt niet aan de conclusie dat de dordtse synode een doorlopende schendster is geweest van haar eigen kerkorde. Zij voerde heerschappij over de kerken en personen alsof zij niet slechts een vergadering van afgevaardigden was, maar de opperkerkeraad, onder wiens opzicht kerken en personen stonden. Zij „beval”. Legde aan de kerken een belijdenisgeschrift op, dat deze maar hadden te aanvaarden. Zij was niet samengesteld uit een gelijk aantal predikanten en ouderlingen, en de laatsten behoorden allen tot de stand der gestudeerden omdat de voertaal der synode het latijn was: de ongestudeerde ouderling ontbrak er. De buitenlandse afgevaardigden waren niet door hun kerken, maar door hun overheden gezonden, met een lastbrief hunner vorsten aan de Staten-Generaal en ontvingen in een synode van nederlandse kerken keurstem. De synode zette predikanten af in strijd met haar eigen kerkorde. Kortom, er is geen overtreding van de kerkorde of men kan zich op het voorbeeld van de dordtse synode beroepen.

Kon het toen anders?

Men kan de vraag opwerpen of het gezien de historische omstandigheden, toen anders kon? De kerken waren ziek en door twisten verscheurd. Was het niet gelukkig dat de overheid ingreep ten bate van de christelijke religie en de gereformeerde godsdienst?

Maar wat dreef de overheid? De vreze des Heren? Of de staatkunde? Er moest in de staatkundige twisten rust komen in het land, rust in de kerk. Daarom beval de overheid dat een synode moest samenkomen. En deze synode kreeg haar gang en wandel bij de staatswet voorgeschreven. In het land viel het hoofd van Oldenbarnevelt, in de kerk vielen de hoofden der remonstranten.

Steunend op de macht der Staten heeft de synode haar werk gedaan. Niet uit de eigen geloofskracht der kerken werd de remonstrantse doling — en dat was het: doling! — overwonnen en daarom bleven de kerken ook na Dordrecht ziek. Straks ten prooi aan dwalingen, die bij formele handhaving van de door Dordrecht gehandhaafde kerkleer, erger waren dan de leer van Arminius. Roemend in de grote Synode Nationaal zijn de kerken, trots op haar verleden, gedaald van 1618 naar 1816.

Slot

Ds. Doornbos heeft zijn boek met alle rust, helder, duidelijk, met vermijding van elk vertoon van geleerdheid geschreven. Hij heeft niets van de hartstocht waarmee Bogerman de remonstranten heenzond, en waaraan Trigland na dertig jaar „nog met ontsteltenis” gedacht. De schrijver verwijst naar de bronnen en heeft het ieder, die 't wil, gemakkelijk gemaakt hem na te rekenen.

Ik hoop dat hij even rustig als hij schreef zal worden nagerekend. En dat dit boekje zonder „beweginghe der gemoets” een zakelijke bespreking moge vinden.

Moge het, onder Gods zegen, er toe medewerken dat we het verleden morgen zien gelijk het is, voor het heden er onze lessen uit trekken mogen om kerk te zijn, gemeente van Jezus Christus zonder te hunkeren naar aardse macht en heerlijkheid. Met die verzuchting eindigt ds. Doornbos zijn voorlaatste hoofdstuk:

„Wanneer zal de kerk leren dat Christus haar heerlijkheid is en dat haar schat in de hemel is?” Bl. 137.

TE BERDE

De vakanties naderen hun einde. Vele leerboeken zijn keurig gekaft en de tassen liggen al klaar. De meeste kinderen hebben geen bezwaar om weer naar school te gaan, al zeggen zij dat niet hardop. Goeie voornemens zijn er gemaakt om dit komende jaar.... Maar laat de knaap oppassen om zulk een voornemen hardop uit te spreken of hij krijgt te horen: „de weg naar de hel is geplaveid met goede voornemens!” Of dit nu het pedagogisch antwoord is, laten we nu maar buiten beschouwing. We zouden liever eens willen vragen: hoeveel ouders hebben zich nu beraden om het komende jaar hun kind te begeleiden? Hoeveel goeie voornemens hebben zij gemaakt? Hoeveel vaders hebben hun agenda genomen om avonden vast te leggen waarop zij niet uitgaan, maar waarop zij zich bezig zullen houden met hun gezin?

Het is triest om kinderen te horen te zeggen — niet dat zij het triest-zeggen, ze zullen wel wijzer wezen — dat hun vader nooit thuis is. Over het algemeen zijn er nog te veel ouders zich niet bewust dat hun gedrag, hun takt en de huiselijke toestanden zowel voor de vorming van hun kinderen als ook voor prestaties op school van het allergrootste belang zijn.

Schoolkinderen en huismoeders hebben met elkaar gemeen dat op het stadhuis op een of ander formulier staat gedrukt: geen beroep. Inderdaad: geen beroep in het economisch proces in die zin dat er geld mee verdient wordt, maar wel dat er hard gewerkt wordt. Men zou eens het aantal uren moeten optellen die de kinderen op school doorbrengen en dan thuis nog aan huiswerk besteden. Gelukkig zijn de kinderen op een leeftijd dat zij sneller iets verstouwen kunnen dan zij die ouder zijn, maar dat neemt niet weg dat van hen veel gevergd wordt. Als we ze zo eens - let wel: eens, en niet altijd, het is maar een bepaalde kant van de werkelijkheid bekijken, dan zouden we ze anders waarderen en misschien begeleiden. Iedereen die op een kantoor werkt heeft een eigen bureautje of tafel. Hoeveel kinderen hebben dat? Hoeveel kinderen werken in de huiskamer met radiomuziek of televisiebeelden. Ja, ze vinden het zélf wel leuk, maar wat moet er van hun werk terecht komen? Hoeveel ouders hebben de school waarop hun kinderen gaan, bezocht en met de leraren kennis gemaakt? Het is een bekend feit dat kinderen vaak hele verhalen over meneer Zus of mejuffrouw Zo thuis vertellen, maar dat de ouders niet veel verder komen met opmerkingen als: zorg jij er maar voor dat je goed je best doet en dat je over gaat.

Meneer Zus en mejuffrouw Zo kennen ze niet, het hele verhaal heeft hun dus niets gezegd en zoon- of dochterlief zal het wel nalaten de volgende keer nog iets thuis te vertellen over school. Maar evenals vader thuis behoefte heeft tegenover zijn vrouw stoom af te blazen over de moeilijkheden die hij die dag ondervonden heeft, zo hebben de kinderen ook behoefte om thuis stoom af te blazen, om thuis uitbundig te zijn na een hele dag stilzitten op school.

De weg naar de hel is geplaveid met goede voornemens! Tja, dat is een spreekwijze, maar misschien zou het toch niet zo gek zijn om een aantal goeie voornemens te koesteren en, het daarbij niet te laten.

Westerhuis

Het oudste kerkgebouw ter wereld

DE BASILICA VAN TRIER

Als u de stad Trier van Luxemburg uit benadert, ziet u haar van boven af aan de Moezel liggen: als een stuk versteende historie. Het is niet de sfeer van de middeleeuwen, welke bijvoorbeeld Brugge heeft getekend - het is véél oudere historie. En inderdaad: de oudste gebouwen - het amfitheater, de zwarte poort, de basilica en het keizerlijke badhuis - dateren uit de laatromeinse tijd; hoewel opgravingen nog enkele eeuwen verder teruggaan.

Trier was in de tijd van de romeinse keizers een springplank voor de romeinse cultuur naar Westeuropa. In Trier lag geen garnizoen, Trier was dus geen vesting. Maar de keizers hadden er hun buitenverblijf, hun ambtenaren, hun administratie en hun scholen. Daardoor werd de stad een soort culturele dependance van Rome, een filiaal van waaruit wetenschap, kunst en religie in Noordwest-Europa werden gedistribueerd.

Denk daar niet gering over. Vermoedelijk liep de Strada Romana, de straatweg van Rome naar Gallië, tot Trier door. In Trier is de dertiende apostel, Matthias, gestorven en begraven, zegt de overlevering. Vraag dus niet of hij hier ook geleefd en gewerkt heeft. In Trier woonde eens als balling Athanasius, die ook bisschop van Alexandrië is geweest en op wiens naam de geloofsbelijdenis uit 333 n.C. nog achter in uw kerkboekje voorkomt. Onder de bescherming van de romeinse regering kon ook de kerk haar vleugels uitslaan.

Nu, die romeinse regering bouwde in Trier kunstwerken, welke vandaag nog imponeren.

Om bij het amfitheater te beginnen. Wanneer u een indruk wilt hebben van het amfitheater van Rome, waarin de Christenen van het eerste uur met wilde dieren vchten, in massale slachtpartijen werden afgemaakt, waarin dappere zwaardvechters ten overstaan van duizenden getuigen elkaar ten dode bevochten - dan kunt u die indruk te Trier opdoen. De sombere groet "heil u, keizer, zij die gaan sterven groeten u!" heeft ongetwijfeld vele malen geklonken op 150 kilometer van Maastricht. De tribunes staan nog overeind, waarop vele malen de "wolk van getuigen" de zwaardvechters en de worstelaars en de hardlopers heeft aangevuurd. De poorten, kelders en voorzieningen vormen een machtig architectonisch geheel. U vindt de oplopende weg, waarlangs de wilde dieren uit hun onderaardse verblijfplaatsen naar boven kwamen, waar ze - verblind door het plotselinge zonlicht - een ogenblik aarzelden, eer ze zich op hun slachtoffers in het midden der arena wierpen.

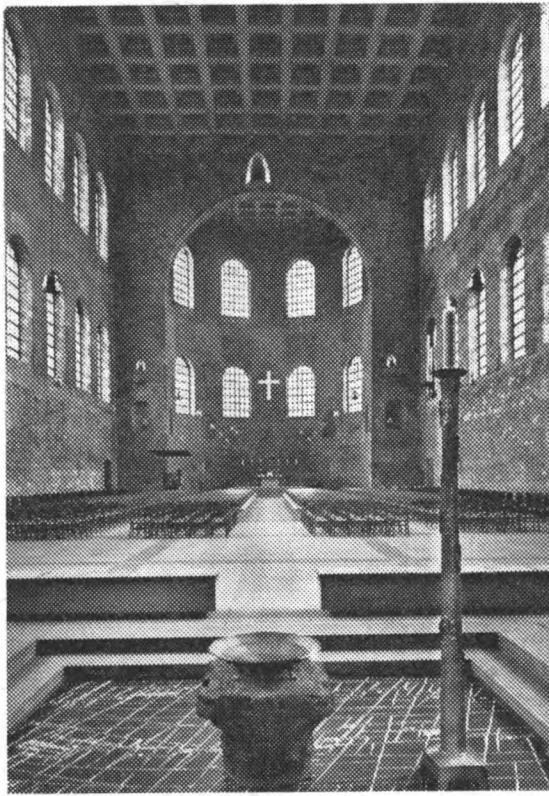
Het keizerlijke badhuis, de "Kaisers Thermen", was een huis van plezier, waarvan diverse vertrekken - eigenlijk grote bassins met zitranden nog te zien zijn. De hofhouding kon er met de vorst bij heet weer verkoeling zoeken; maar de romeinen waren overigens ook met centrale huisverwarming en warmwatercirculatie heel wat meer mans dan onze kruisridders uit de middeleeuwen. Stel u even voor, dat in de basilica een grondverwarming is teruggevonden, die 1400 vierkante meter bodem verwarmde (6 ton houtskool per etmaal - hout gaf zoveel roet en rook!) en waarvan het systeem in vijf secties kon worden benut, een warmtecirculatie van 8 meter hoogte werd verkregen, en de lucht eindelijk via de muuropeningen werd teruggezogen.

De "Porta Nigra" (zwarte poort) is een zandstenen bouwwerk, niet als vestingpoort dus als triomfpoort opgericht. Eeuwenlang hebben in deze poort twee complete kerkgebouwen boven elkaar een plaats gevonden, een kloosterkerk en een volkskerk. Vandaag is dit unieke monument nog geheel intact te bezichtigen, tot in de hoogste verdieping.

—o—o—

De Basilica tenslotte is van deze vier wel het belangrijkste en het meest indrukwekkende bouwwerk. Het is thans in gebruik bij de Evangelische Gemeente van Trier en is een der schoonste protestantse kerkgebouwen van Europa. Bovendien het oudste in gebruik zijnde kerkgebouw. Indien u ooit een zondag in Luxemburg of het Rijn-Moezelgebied mocht doorbrengen, is een tocht van honderd kilometer niets teveel om hier een kerkdienst te beleven.

Van boven af ziet u de kerk al liggen, als een

donkerrode rechthoekige basiliek, in noord-zuidrichting gebouwd, met twee rijen romaanse vensters en aan de noordkant een apsis, d.i. een halfronde uitbouw. De richting van de as wijst erop, dat dit gebouw oorspronkelijk niet als kerk is bedoeld; dan zou de richting oost-west zijn geweest. (Deze laatste richting vindt u bijvoorbeeld in de Matthiaskerk en in de Domkerk, welke laatste zelfs een dubbelkerk is.)

D. W. L. Milo

De simpele vorm, het eenvoudige dak en de pretentieloze boogramen wijzen al op de hoge leeftijd. In later eeuwen heeft Rome steeds weelderiger paleizen gebouwd. En inderdaad: de basilica werd in 310 n.C. door Constantijn de Grote gebouwd - en wel als een uitbouw van zijn buitenpaleis. Deze uitbouw had de naam van aula, gehoorzaal; in de praktijk echter was deze basiliek, die nog altijd Konstantijn-Basiliek wordt genoemd, de troonzaal van het ertegenwoordig paleis; het centrum alzo van romeinse pracht en macht.

Constantijn was - zoals u zich herinnert - de eerste Christenkeizer te Rome; onder zijn regering kwam de aanvankelijk ondergrondse kerk boven de grond, kwam tot eer, tot macht, tot aanzien. Toen Constantijn de basilica liet bouwen, gebeurde dat precies op de plaats waar al een eeuw lang een stadhouderspaleis had gestaan. Opgravingen uit de laatste tijd wezen dit uit; tevens dat onder dit oudste paleis een complex straten en woningen heeft gelegen, waarvan u de resten in de kelders nog kunt bezichtigen.

—o—o—

Hoe is de geschiedenis van dit oudste kerkgebouw?

Men heeft lange tijd gemeend, dat de basiliek van het begin af een kerkgebouw zou zijn geweest; dat dus Constantijn er zou hebben gekerkt, dat Athanasius er zou hebben gepreekt. Dit nu is onjuist gebleken. Wel kan worden aangenomen, dat de keizers in de eerste eeuw in deze troonzaal mede advies hebben ingewonnen van vooraanstaande personen; daarbij kan gevoeglijk Athanasius worden geteld.

Toen echter in de 5e eeuw het romeinse bewind over Rijn- en Moezelgebied instortte, ging de basiliek over aan de frankische koningen. Deze lieten - wegens onbekendheid met grote stenen gebouwen - de zaak vervallen: het dak, de omgangen en de bijgebouwen stortten in. Het gebouw degradeerde tot een grote binnenhof, waarin huisjes en stallen een plaats vonden.

Eind 12e eeuw kocht de aartsbisschop van Trier het resterende bouwwerk en maakte er een paleis van. Bij de reformatie in de 16e eeuw kwam het in handen van de protestantse keurvorst van Trier, die er een woonpaleis van maakte. . . . . door het tot een derde van de breedte te versmallen! Na de franse revolutie werd het een militair ziekenhuis, in 1795 een kazerne. . . .

Maar na dit dieptepunt kwam een spoedig herstel. In 1835 werd Friedrich Wilhelm IV van Pruisen de eigenaar. Deze was een meelevend kerklid. Hen schonk de indrukwekkende ruïne in 1844 aan de Evangelische Gemeente van Trier. Meteen liet hij de basiliek echter in de oude vorm en grootte herstellen. Weliswaar was hij in zoverre kind van zijn tijd, dat hij al zijn romantische idealen trachtte te verwezenlijken: de kerk werd in al zijn kostbare mozaïek, zijn keizerlijke praal, en weelderige ornamentiek ingericht, als een waardig paleis voor de "Koning der Koningen". Maar de positieve kant van zijn tijd was, dat men de "onbeschrijflijke verhevenheid" van lijnen, afstanden en ruimten in de oeroude ruïne herkende.

Zo maakte men een synthese van wereldlijk vertoon en van Christendom - een synthese die uiteraard mank moest gaan. Hoe dan ook, in 1856 was de pruisische koning aanwezig, toen dit machtige paleis in gebruik werd genomen als Godshuis, door de in 1817 gevormde Evangelische Gemeente. Gedurende 2 x 44 jaar is de basiliek onafgebroken als kerkgebouw in gebruik geweest. Er bestaan nog foto's van: het was een kostbaar relik - geen passend kerkgebouw.

Toen kwam de vernieling bij een luchtaanval in 1944. Daarmee de mogelijkheid tot een nieuwe restauratie, thans in beter doordachte stijl.

Na de oorlog heeft de staat Rijnland-Pfalz er zich over ontfermd. Van 1949 af zijn uitgebreide archiefonderzoekingen en opgravingen gedaan, die een geheel ander en beter licht gaven op de geschiedenis van dit belangrijke bouwwerk. De fantasie van de romantiek werd vervangen door nuchtere feitenkennis - die echter rijker bleek dan de meest fantastische romanticus had kunnen vermoeden.

—o—o—

Daarop heeft de staat alles in het werk gesteld, om de basilica te herstellen in zijn romeinse oervorm - doch zonder versieringen. Daarin is zij ten volle geslaagd; daarmee verwierf zij een kerkgebouw, dat beter dan welk ander ook geschikt is voor de ere Gods. Imponeert het kolosale bouwwerk reeds van buiten door zijn eenvoudige grootsheid - wie het binnentreedt wordt stil.

Hij komt in een ruimte van ongeveer tachtig meter lengte, ruim zeven en twintig meter breed en 33 meter hoog. De enige versiering aan de muren wordt gevormd door twee rijen romaanse boogramen, gevuld met een soort albast-glas, nauwkeurig nagemaakt naar het romeinse voorbeeld. Het plafond bestaat uit vierkante terugspringende vakken van levendig, kwastenrijk vurenhout. De muren, drie meter dik en vroeger tot een hoogte van acht meter bedekt met marmertegels, zijn teruggebracht in hun oorspronkelijk uiterlijk van rode zandsteen en gebakken tegels. De vloer, eens uit indrukwekkende marmermozaïeken bestaande, is thans met grijs zandsteen bedekt.

De ruimtewerking wordt nog verhoogd doordat de bovenvensters van de apsis kleiner zijn gemaakt dan die in de zijwanden, en 1.20 meter lager liggen. Stelt u zich even voor, dat de romeinse architecten deze perspectivische truc al zestien eeuwen geleden wisten te hanteren. Want wat was het effect? Er was maar één ingang: recht tegenover de apsis. In de apsis troonde de romeinse keizer. Ieder, die deze keizer moest of wilde bezoeken, om te eisen of te verzoeken, of te protesteren of een terechtwijzing in ontvangst te nemen, kon de vorst slechts naderen via deze enorme ruimte van tachtig meter. Geen wonder als de moed hem halverwege reeds in de schoenen was gezonken. Wie het einde haalde voelde zich heel klein, en ging al te graag op een knie!

Vandaag is dat anders. Wie vandaag binnen komt, voelt zich opgenomen in de kerk van alle tijden en plaatsen en kleuren en geslachten. Het weinige kerkmeubilair, hoewel verfynd van materiaal en makelij, valt niet op. Het is de ruimte, die aan de eeuwigheid doet denken. In deze ruim-

te heerst tijdeloosheid: men gevoelt zich uit de wereld overgeplaatst. Geen enkele praal, geen machtsvertoon, niets vraagt uw aandacht. Alleen al "de eenvoud van de ruimte overweldigt meer dan met enige decoratie of ruimtevulling mogelijk zou zijn", zegt de gids. Hier is een "bewust gereserveerde waardigheid", die in de kerkrimte het begrip "dienen in plaats van heersen" duidelijk maakt.

—o—o—

In 1956 — precies een eeuw na de ingebruikname van het eerste kerkgebouw — werd dit gerestaureerde godshuis in gebruik genomen. De lage banken zijn van een grijsbruin bewerkt grenenhout; ze maken u nederig. De kansel is een

simpele vierkante bak op een fundament van hardsteen. Weliswaar zijn drie zijden in modern kleurig mozaiek versierd met drie tafelen uit de heilsgeschiedenis — maar de predikant staat slechts een paar voet hoger dan zijn gemeente. De — in de Lutherse kerken gebruikelijke — altaartafel staat op een marmeren terrasvormig podium. Klankbord, kruis en lampen hangen aan vrijwel onzichtbare draden in de ruimte. Zelfs het orel vraagt geen aandacht: het staat in een uitgebouwde vensternis terzijde, alleen de liggende pijpen van een spaanse trompet steken even naar buiten.

Zullen we hier eerstdaags eens een kerkdienst bijwonen?

Scheiden van de kerk is afval van God

De vraag waarmee onze kerken en haar leden momenteel vóór alles, en dat met huiveringwekkende ernst, worden geconfronteerd is deze: **mogen, moeten we een kerk verlaten die de ondertekenaars van de Open Brief niet als wolven in schaapskieren, al ontrouwe herders beschouwt en dienovereenkomstig behandelt?**

Neen, het gaat niet meer over de vraag of er kritiek en zelfs veel kritiek op die Open Brief kan en moet worden uitgebracht.

Die vraag is reeds lang achterhaald!

Het gaat nu alleen hierover of het niet toepassen van de kerkelijke tucht op de ondertekenaars — en op hen die hen **niet** kerkelijk willen aanpakken — een kerk tot zulk een diep verval brengt, zo deformeert, dat ze daardoor een valse kerk, een synagoge van Satan, een vergadering van de Antichrist is geworden.

We willen over die vraag een paar opmerkingen maken. En wel door weer te geven wat Kuyper — in algehele overeenstemming met alle echte gereformeerden — over de kwestie „ware” en „valse” kerk schreef.

***

Kuyper wijst er bij de behandeling van deze vraag op, dat de gereformeerden, aandachtig luisterende naar de Schrift, het waar of vals zijn van de kerk niet beoordeelden naar de subjectieve gesteldheid van de leden — hun heiligheid of onheiligheid — maar naar de openlijke acten, het openlijke optreden van de kerk als zodanig. Dat wil zeggen: naar haar **publiek, kerkelijk handelen**.

Het was nu volgens Kuyper onder de gereformeerden zo, „dat **alle** gereformeerde godgeleerden als noodzakelijk kenmerk van de kerk stelden: der prediking van het Woord Gods; dat de **meesten** hier als kenmerk bijvoegden de bediening der Sacramenten en dat **enkelen** met deze beide nog verbonden de oefening der kerkelijke tucht; en dat **zeer enkelen** hetzij hiervoor in de plaats, hetzij hiernevens plaatsten: de Christelijke liefde, de heiligheid der zeden, enz.”

Daarbij moet dan nog worden opgemerkt, dat zowel de oudste gereformeerde godgeleerden als de geloofsbelijdenis aan elk dezer drie kenmerken de eis van zuiverheid toevoegen. „Niet prediking des Woords is verheugd, het moet **reine** predicatione des Evangeliums zijn. Evenzo wordt **reine** bediening der Sacramenten geëist. En de oefening der Christelijke tucht moet zo worden aangelegd, dat niet enkele, maar alle zonden gestraft worden.”

***

Wanneer nu iemand de Schrift en het leven der kerk in Oud en Nieuw Testament niet kent is hij met het probleem van de ware en de valse kerk gauw klaar!

Men komt dan namelijk zonder meer tot het besluit, „dat derhalve elke kerk van de ware kerk vervallen moet worden beschouwd, in wier prediking **iets** ontbrak, aan wier Sacramentsbediening **iets** haperde, of wier tucht oefening **verslapt** was.”

En zo denkende, redenerende, komt men, als men een of meer van deze verschijnselen opmerkt, er gemakkelijk toe, „om zijnszins het lidmaatschap van deze kerk op te zeggen; teneinde opnieuw een zuiverder kerk op te trekken; tot ook die kerk **weer** haar gebrek en zonde vertoonde, en ook aan haar **weer** de scheidbrief getekend werd.”

Ja, zo deed men dikwijls. En men besepte niet

dat men door zo te handelen in het spoor van de Montanisten, de Donatisten, de Dopersen, de Labadisten ging.

Of, om het nog korter en duidelijker te zeggen: men besepte niet dat men zo **het pad van de sekte op ging**.

***

De Gereformeerden oordeelden evenwel geheel anders.

Vooreerst verzekerden zij dat de kerkelijke tucht wel noodzakelijk was. Maar tegelijk wijzen zij er op dat een kerk, waarin het met die tucht niet in orde was, waarin ze niet goed werd geoefend, daarmee zónder meer nog niet tot een **valse kerk** werd. Zij leerden namelijk dat de tucht oefening wel tot het **welwezen**, maar niet tot het **wezen** der kerk behoort.

Calvijn verklaart dan ook uitdrukkelijk „dat reeds daar een kerk aanwezig is waar voorshands nog slechts het Woord Gods en de Sacramenten worden.”

Als men bovendien de historie raadpleegt en daarin ontdekt, „dat gedurende de achttien eeuwen dat Jezus' kerk onder het Nieuwe Verbond bestaat, hoogstens in de beide eerste en voorts in de 16de eeuw van ernstige handhaving der tucht sprake is geweest, zo komt men van zelf voor het

C. Veenhof

dilemma te staan, om of de tucht voor het **wezen** der kerk **niet** onmisbaar te keuren, of wel te bejden, dat de ware kerk van Christus in vijftien van deze achttien eeuwen op aarde niet is gezien.”

Uitdrukkelijk verklaart Kuyper nog eens, dat hij er geen moment aan denkt te ontkennen dat de oefening van tucht voor het leven der kerk noodzakelijk is! Hij wil met het boven geciteerde alleen maar zeggen dat de kerk niet zonder meer ophoudt kerk te zijn als om wat voor reden ook de tucht daarin niet wordt gehandhaafd.

***

Het staat voorts voor alle Gereformeerden vast dat in onze Confessie volstrekt niet bedoeld is te zeggen, „dat elke kerk, die één der drie genoemde kentekenen in haar volle zuiverheid miste, daarmee aanstonds in de valse kerk zou zijn omgeslagen; maar slechts dit: dat een kerk waarin de drie kentekenen uitblonden zeer stellig voor de ware kerk moest erkend”. De kerken der Hervorming vertoonden in de tijd waarin de Confessie werd opgesteld „de drie genoemde kentekenen ten volle, en het was op die grond dat onze kerken in hun belijdenis beweerden zelve zeer stellig en ongetwijfeld de ware kerke Christi te zijn”.

Dat onze belijdenis er niet aan denkt een kerk die één of meer van de genoemde kentekenen niet in haar volle zuiverheid bezit te verklaren blijkt vooral zonneklaar uit het slot van art. 29.

Als de belijdenis dit bedoeld had zou ze ter typering van de valse kerk eenvoudig hebben kunnen zeggen: „vals is elke kerk, die één van deze drie kentekenen mist”.

Maar zo oppervlakkig spreekt onze belijdenis niet! Neen onze vaders achtten zich veeleer verplicht „het wezen der **valse kerk** niet in **negatieve**, maar in **positieve** zin te omschrijven als zulk eene die... eigen ordonnantiën boven Gods Woord stelt, de Sacramenten vervalt... de tucht nalaat?... neen, dat niet, ...maar „die zich meer op de mensen dan op Christus grondt, en vervolgt die heiligelijk willen leven”.

Als men dus niet op het **welwezen**, maar op het **wezen** der kerk let, „**mag de kerk dan eerst voor valse kerk worden uitgekregen; als ze het Woord terzij zet, de Sacramenten vervalst en Gods heiligen vervolgt.**”

***

Zo staat het met de valse kerk!

Maar dit mag weer niet verkeerd worden opgevat.

Naar de geest en de bedoeling der Schrift mag men n.l. nooit plegen dat „de prediking des Woords **volkomen** zuiver en de bediening der Sacramenten **volkomen** ongerept moet zijn, op straffe van bij gemis dier **volkomen** uitgewerkte hoedanigheden het karakter der kerke Christi te verliezen”.

Het gevoelen der gereformeerde kerken in deze wordt aldus Kuyper het duidelijkst door de theoloog Turretin weergegeven. En deze zegt over deze kwestie het volgende:

„Voorts verlies men niet uit het oog, dat deze kentekenen onderscheidene **graden** van noodwendigheid toelaten.

In eersten rang staat de zuivere prediking en belijdenis van het Woord, zonder hetwelk geen kerk denkbaar is. Maar reeds de bediening van het Sacrament staat hiernê niet op één lijn, zo zelfs dat ze tijdelijk kan wegvallen, **zonder dat de kerk wegvalt**, gelijk de kerk onder Israël dit herhaaldelijk toonde. En nog verder gaat dit met de tucht, die onmisbaar is om de kerk in goede orde te houden, maar wier wegvallen nog niet aanstonds het wezen der kerk opheft.”

Maar ook hiermee is volgens Turretin nog niet alles gezegd.

Het is volgens hem namelijk zo, dat deze kentekenen ook „een zekere speelruimte” toelaten, „zodat ze **zuiverder** en **min zuiver** zich kunnen vertonen, en naar gelang ze meer of minder naar de Schrift naderen, de kerk, hoewel ze kerk blijft, zuiverder of onzuiverder maken. Niet dat men dit zover mag trekken, dat **grondswaligen** zouden te dulden zijn, maar wel **lichtere vlekken**. Gelijk dus een kerk, die in de grondstoffen der leer dwaalt, niet kan blijven staan, zo houdt ze daarom nog niet op kerk te zijn, al is het dat ze in enkele opzichten dwaalt... **Een kerk kan zelfs onzuiver en ten dele bedorven zijn, zonder dat ze ophoudt kerk te zijn.**”

***

Wat Turretin als het gevoelen der gereformeerde kerken weergeeft vinden we zo mogelijk in nog krasser vorm bij Calvijn. Deze erkent een kerk óveral waar nog prediking is en de Sacramenten bediend worden.

„Waar ook de prediking' des Woords nog met eerbied wordt aangehoord en de sacramenten niet verwaarloosd worden, daar is op dat ogenblik ongetwijfeld de gestalte der kerk nog aanwezig”.¹⁾

En zeer ernstig waarschuwt Calvijn dan ook, dat men van een kerk, waar deze tekenen nog enigszins gevonden worden, toch vooral zich niet zal afscheiden. „**Scheiden van de kerk is afval van God en Christus, en er kan geen groter gruwel worden uitgedacht, dan door ontrouw het huwelijk te schenden, dat de eerstgeboren Zoon van God met ons heeft willen aangaan**”²⁾

„Wie zou, zo zegt hij in het volgende hoofdstuk van zijn Institutie, de naam van kerk durven betwisten aan een vergadering aan wie God de prediking des Woords en de bediening der Sacramenten nog gunt... Zelfs in de afval van Israël waren nog zekere graden”³⁾.

En dan wijst Calvijn er op, hoe in Israël soms schier alle prediking des Woords verdreven was, en alle sacrament ontheiligd werden, dat zelfs de afgoderij die insloep, het wezen der kerk nog ophief⁴⁾. Wel weken de profeten en hun getrouwen soms tijdelijk uit, maar het **wezen** der kerk bleef ook onder deze stormen van onge rechtigheid voortbestaan⁵⁾.

Zelfs gaat Calvijn zover om ten opzichte der

Roomse kerk te verklaren: „Al betwisten we dat Rome's kerkverband zonder nader beding op de naam kerk aanspraak mag maken, daarom ontkennen we nog geenszins, dat er nog kerken onder haar gebied gevonden worden". Slechts houdt hij vol, dat let men op de kentekenen, elk dezer room parochiën en heel het lichaam der kerk de wettige kerkelijke vorm mist" 6).

* * *

Kuyper's conclusie uit dit alles is dat men de bijvoeging van „reine" prediking en „reine" bediening der Sacramenten nooit zover trekken mag, dat de kentekenen zouden geacht moeten worden te ontbreken, waar predicatie of Sacramentsbediening te wensen overlaait; of ook de tucht ontbreekt.

Het komt ook hierbij weer aan op de onderscheiding tussen „wezen" en „welwezen" der kerk.

Er zijn bestanddelen der prediking die haar sieren, zonder dat men nog zeggen kan, dat het gemis ervan de prediking doet ophouden prediking te zijn. En ook: er zijn bestanddelen in de Sacramenten, die hun glorie verhogen, zonder dat hun ontstentenis het sacrament nog vernietigt.

Ook in dit opzicht volgt Kuyper weer geheel en al de voorlichting van Calvijn. Deze schreef namelijk: „Wat we gezegd hebben, dat de zuivere prediking van het Woord en de zuivere bediening der Sacramenten een geschikte waarborg oplevert, om de echtheid ener kerk toe te geven, dit worde zo verstaan, dat een kerk nooit mag verworpen worden, waar deze twee nog zijn, al ergert ze ook door allerlei ergernissen. Maar er moet meer gezegd. Want stel, er ware ook in de prediking of in die sacramentsbediening iets verkeers ingeslopen, dan mag daarom die kerk nog niet aanstonds verlaten. Immers zelfs alle stukken der leer zijn niet van gelijk gewicht" 7).

* * *

Zo schreef Kuyper, geheel in navolging van Calvijn, luisterend naar de Heilige Schrift, over de kerk Gods.

De kerk, die evenals de gelovigen in deze bedeling dagelijks tegen alle geboden Gods zwaarlijk zondigt en geen daarvan houdt, die tot alle boosheid geneigd is en ook in haar allerzuster vorm maar een klein beginsel heeft van de gehoorzaamheid.

Neen, noch Calvijn, noch Kuyper, praatten ook maar één enkele afdwaling goed.

En ze drongen de kerken rusteloos op om tot de volmaaktheid voort te varen!

Maar dit beseften ze dat de kerk hier altijd ver beneden het ideaal blijft. En dat God evenals met de altijd weer zondigende gelovigen eindeloos geduld heeft met zijn dwalende, zwakke kerk en haar in zijn ondoorgroondelijke liefde alleen verliet als zij Hem eerst definitief verstoten had. En dat daarom de leden de kerk — die hun moeder is — pas dan zullen verlaten als deze voluit een valse kerk is geworden. En dan nog alleen met oneindig verdriet! Weende Jezus niet over Jeruzalem? En was het niet Paulus' blijvend hartzeer, dat de oudtestamentische kerk Christus verwerp?

Kuyper beëindigde zijn uiteenzettingen met deze woorden:

„Ten ernstigste zouden we daarom op het voetspoor van Calvijn, een iegelijk vermanen willen, om toch wel toe te zien of de kerk, die hij verlaten wil, metterdaad zover door God verlaten is, dat ze het welwezen, niet alleen, maar ook het wezen der kerk verloor.

Omdat uw kerk krank, omdat ze verminkt is, moogt ge haar uw liefde nog niet onthouden. Eer mag ze juist om die krankheid op meerdere deernis van uwe zijde aanspraak maken.

Eerst als ze gestorven is, hield ze op uw kerk te zijn, en eerst waar de giftige gassen der valse kerken u dodelijk bedreigen, vliedt ge van haar aanraking en trekt ge uw liefde van haar af."

Inderdaad dán.

Maar ook niet eerder.

Want wie zich voordien van de kerk afscheid pleegt volgens Calvijn afval van God.

INGEZONDEN

Geachte redactie,

Als lezer wil ik gaarne reageren op het artikel van ds. K. C. Smouter: Apostelen en profeten, evangelisten, herders en leraars, in het nummer van 14 juli jl., een artikel, dat ik in hoofdzaak met instemming gelezen heb. Een enkele vraag is echter bij mij opgekomen, die ik aan de schrijver (en aan de lezers) zou willen voorleggen. Voor het gemak zal ik mijn brief door enkele kopjes onderverdelen.

Bisschop en priester

Mijn vraag, mijn ter overweging aangeboden opmerking betreft een vrij belangrijke zaak, die overigens ook door de schrijver aan de orde is gesteld. Onder het hoofdje 'Oudsten' oftewel 'opzieners' schrijft hij namelijk: 'Deze eerste stap in de richting van hiërarchische structuur' (het onderscheid maken tussen 'bisschop' en 'priester') 'is ook door de Reformatie vrijwel nergens ongedaan gemaakt'. En even verder: 'Calvijn keerde in deze weer terug tot Gods Woord: iedere gemeente onder een presbyterium, waarbinnen elke ambtsdrager gelijke bevoegdheden heeft'.

Zo zou het dus volgens ds. Smouter moeten zijn elke ambtsdrager gelijke bevoegdheden. Indien het waar is, dat Calvijn in dezen terugkeerde tot Gods Woord (ik kan dat niet beoordelen), dan is het m.i. wel de vraag of de latere gereformeerden de winst die bij Calvijn te boeken viel niet weer hebben laten teloor gaan.

Leerouderlingen en regeerouderlingen

Ook bij gereformeerde kerken immers is er een scherp onderscheid tussen leerouderlingen en regeerouderlingen. Ds. Smouter heeft deze moeilijkheid ook wel gevoeld, getuige de laatste paragraaf van zijn artikel. In dit gedeelte, onder het opschrift 'Arbeiden in het Woord en in de leer', beroept ds. S. zich voor het (overigens volgens hem niet principiële) onderscheid tussen leer- en regeerambt, en voor het alleen aan het leerambt te verbinden onderhoud door de gemeente, op 1 Tim. 5:17.

Belangrijk is dat de schrijver zich welbewust distancieert van het zinnetje in het formulier voor bevestiging der ouderlingen en diakenen: 'blijvende nochtans die ambten (van predikant en, ouderling) altijd onderscheiden. Ds. S. wil geen principieel onderscheid meer.

Maar nu het beroep op 1 Tim. 5:17. Uit de aangehaalde schriftplaats wordt veelal afgeleid — en ook ds. S. doet dit op het spoor der gereformeerde traditie — dat alleen aan de predikanten eer (honor, honorarium toekomt. En ook, dat alleen de predikanten beroepsmatig (full-time) behoren te dienen. Geen van beide conclusies lijkt mij gewettigd.

Als ik goed lees, staat er in 1 Tim. 5:17 het volgende:

1. Aan oudsten, die goede leiding geven, komt eerbewijs toe.
2. Dit geldt vooral degenen, die zich belasten met prediking en onderricht.

Over elk van de twee gedeelten van de tekst een enkele opmerking.

Dubbel eerbewijs

1. Wie spreekt van dubbel eerbewijs, gaat er van uit, dat er ook enkelvoudig eerbewijs is. Blijkbaar was het vanzelfsprekend dat aan oudsten eer toekwam. Paulus schrijft slechts, dat die ouderlingen, die zich door het geven van goede leiding onderscheiden, ook door de gemeente moeten worden onderscheiden. In onderscheiding van de anderen, aan wie eerbewijs toekomt moet hun dubbel eerbewijs worden toegekend. Wie ondear eerbewijs ook honorarium wil verstaan, moet dus beginnen met:
  - a. aan alle ouderlingen een zeker inkomen uit de gemeentekas toe te kennen, en daarna
  - b. het inkomen van die ouderlingen, die zich door bijzondere ijver in het leiding geven onderscheiden, te verdubbelen.

Full-time job?

2. De dubbele eer (het dubbel honorarium) komt vooral toe aan die goed-regerende ouderlingen, die zich bovendien belasten met prediking en onderricht. Dit deden dus niet allen. Evenals er

waren, die zich van hun collega's onderscheidden door hun bijzondere ijver in het leiding geven, waren er onder die ijverige ouderlingen weer, die zich onderscheidden door zich te belasten met prediking en onderricht. Zo meen ik althans dit vers te moeten lezen.

Is hier nu sprake van beroepsarbeid, van een 'full-time job'? Het woord dat de Statenvertaling gebruikt ('arbeiden' in het Woord en de leer) heeft tot deze opvatting wel aanleiding gegeven. Toch is het m.i. de vraag of dit wel goed is. Als de mij van meer bevoegde zijde verstrekte inlichtingen juist zijn, staat er een woord, dat ook kan vertaald worden met: zich toeleggen op, zich benaastigen of bejveren met. Blijkbaar had het woord 'arbeiden' die betekenis ook nog, toen art. 19 K.O. werd geredigeerd: 'De gemeenten zullen arbeiden dat er studenten in de theologie zijn'. Ook de nieuwere vertalingen wijzen in die richting: (

N.B.G.: **zich belasten met prediking en onderricht;**

P. Can.: **zich inspannen door prediking en onderricht;**

St. W.: **zich belasten met prediking en onderricht.**

De Leidse vertaling heeft als de Statenvertaling: **arbeiden.**

Of in Paulus' tijd reeds aan ouderlingen werd gevraagd zich 'full-time' aan de arbeid te geven, er hun beroep van te maken, kan m.i. bezwaarlijk uit deze tekst worden afgeleid. Dat zal de bedoeling van ds. S. ook wel niet zijn. Het komt mij voor dat men zich zeer wel spontaan met iets kan belasten of voor iets kan inspannen, zonder dat men boven de roeping tot het ambt van oudste de aanwijzing ontving (resp. het verzoek) zich speciaal met een onderdeel van de taak te belasten.

De praktijk der gereformeerden

Het is waar, dat de praktijk in de gereformeerde kerken zo is, dat predikanten (leerouderlingen) vrijgesteld zijn en regeerouderlingen niet. Dat de predikanten van hun ambt hun beroep maken en de ouderlingen niet. Waarmede als vanzelf een vrij grijpend verschil tussen beide categorieën ambtsdragers is ontstaan en bestendig blijft. Maar ik betwijfel of we in de handhaving van dit onderscheid wel zijn teruggekeerd tot Gods Woord.

Er zal wel veel voor handhaving van de bestaande praktijk aan te voeren zijn (terecht of ten onrechte, dat laat ik in het midden), maar laten we niet pogen, deze praktijk als aangevoerd in 1 Tim. 5:17 voor te stellen, zoals het reeds genoemde formulier ten onrechte doet.

Samenvatting

- Ik meen, dat 1 Tim. 5:17 slechts zeggen wil:
- a. ouderlingen honorarium geven;
  - b. goed-regerende ouderlingen dubbel honorarium;
  - c. dit laatste vooral als zij zich bovendien belasten met prediking en onderricht.

Er is, dunkt mij, geen reden de bijzondere ijver sub. b als spontaan en die sub c als georganiseerd te zien. Veel minder om wel bij categorie c aan beroepsarbeid (full-time) te denken en niet bij categorie b. Aan b wordt immers even goed als aan c dubbel honorarium toegekend? Gaarne geef ik een en ander ter nadere overweging door. Niemand zie bij mij een poging om de status der predikanten, die thans onder ons fungeren, aan te vallen. Wel is het m.i. nuttig dat we er eens over denken of het onderscheiden tussen predik- en regeerambt, op de wijze als onder ons gebruikelijk, wel conform de leer der apostelen is.

Met dank voor de plaatsing en broedergroeten, Voorburg A. Vegter

BOEKBESPREKING

Prof. Dr. J. van Genderen. **Rechtvaardiging en Heiliging in de Theologie van deze tijd.** Uitg. Buijten & Schipperheijn, Amsterdam, 1966.

Dit boekje van 31 blz. bevat de „Rede bij de overdracht van het rectoraat aan de Theologische Hogeschool van de Chr. Ger. Kerken in

1) Institutie, IV, 1, 10.

2) Idem, IV, 1, 10.

3) Idem, IV, 1, 7/8.

4) Idem, IV, 1, 8/9.

5) Idem, IV, 2, 10.

6) Idem, IV, 2, 12.

7) Idem, IV, 1, 12.

Nederland te Apeldoorn". Deze rede werd gehouden op 15 oktober 1965 en uitgegeven in 1966. Zodat ik wel mijn verontschuldiging moet aanbieden voor deze al te late bespreking. Onwil was de oorzaak niet, maar wel een wat minder goede gezondheidstoestand.

Bij lezing en herlezing van dit werkje kwam de gedachte bij mij op: Wat is het gelukkig, dat de gelovigen niet afhankelijk zijn van de theologie. Noch van die van de oude tijd, noch van die van de nieuwe tijd. Wat zijn de theologen van alle tijden het vaak oneens geweest. Sommigen zeiden: rechtvaardiging en heiliging zijn precies gelijk. Twee woorden voor dezelfde zaak. Anderen beweerden, dat rechtvaardiging het hart van het Evangelie was en de heiliging maar bijzaak. Uit reactie beredeneerden anderen weer, dat alles eigenlijk aankwam op de heiliging en dat de rechtvaardiging slechts een toegangspoort daartoe was. Dat zijn zo de problemen van de theologie. Een niet-theoloog maakt zich hierover niet druk denk ik. En hij is er niet minder gelukkig om.

Ieder die wat thuis is in de Schrift weet, dat rechtvaardiging betekent, dat God ons, goddelozen, vrijspreekt van schuld en straf en recht geeft op het eeuwige leven. En hij weet ook, dat God onheiligen heiligt, d.w.z. hen afzondert van de verdorven wereld en toewijdt aan de dienst des HEREN, die nog nooit iemand heeft verdrotten. Met Paulus jubelt hij: „Wij dan gerechtvaardigd uit het geloof hebben vrede bij God” Rom. 5 : 1. En door het geloof verstaat hij ook, dat hij mag behoren tot hen van wie de apostel schrijft: „Maar gij zijt afgewassen, maar gij zijt geheiligd, maar gij zijt gerechtvaardigd door de naam van de Here Jezus en door de Geest van onze God” I Kor. 6 : 11.

Bij deze tekst gaf ik eens de volgende verklaring: „Ze werden geheiligd. Ze werden in gemeenschap gesteld met de heilige God door Jezus Christus. Ze werden gerechtvaardigd, kwamen in de rechte verhouding tot God, ze vonden vergeving en werden zo rechtvaardigen. We moeten het één niet voor of na het andere stellen, noch het één boven het andere verheffen. Deze heiliging en rechtvaardiging geschiedde door de naam des Heren en door de Geest van God. We moeten de naam des Heren en de Geest niet scheiden, want zij zijn één”.

Uit het bovenstaande blijkt, dat ik het goed eens ben met prof. Van Genderen als hij concludeert op blz. 24: „Er is geen rechtvaardiging zonder heiliging. Omdat Christus zich aan ons schenkt, ligt de heiliging in de gemeenschap met Hem evenzeer besloten als de rechtvaardiging. Als God ons vrijspreekt van schuld en straf, verlost Hij ons ook van de heerschappij van de zonde. Maar er is ook geen heiliging zonder rechtvaardiging. Geen waarachtig dienen van God dan omdat Hij ons in Christus in genade aanschouwt”.

Op blz. 23 lees ik: „Wij spreken niet van heiliging en rechtvaardiging maar van rechtvaardiging en heiliging. Dat wil niet zeggen, dat de heiliging op de rechtvaardiging volgt. Er is geen temporele, wel een zakelijke prioriteit van de rechtvaardiging”. Ik vraag mij af of dit wel juist is. Wat is „zakelijke prioriteit”? Is rechtvaardiging dan toch belangrijker dan heiliging? Ik zou niet weten waarom. Daarom zou ik ook niet weten waarom we niet evengoed kunnen spreken van „heiliging en rechtvaardiging” dan van „rechtvaardiging en heiliging”. De Schrift kent hier dunkt mij geen vast spraakgebruik.

Tal van nieuwe theologen passeren de revue. Voorzover ik het kan beoordelen worden hun inzichten goed weergegeven. Wie hiervan meer wil weten kan bij prof. Van Genderen terecht. Maar niet-theologen hebben er m.i. weinig aan. En daar Opbouw geen theologisch blad is laat ik de theologie van deze tijd hier rusten.

Nog één opmerking wil ik maken: Wat is het toch jammer, dat „ons” Kampen en „hun” Apeldoorn naast elkaar bestaan en blijven bestaan. Ik heb in dit geschrift gelukkig geen speciaal Chr. Geref. geluid kunnen ontdekken. Waarom kunnen deze Hogescholen (en de kerken) toch niet één worden?

H. J. Jager.

KERKNIEUWS

Ds. M. van Dooren. Op zondag 30 juli j.l. nam ds. M. van Dooren afscheid van de gemeente te Axel. Bij die gelegenheid bediende hij het Woord uit 2 Tim. 2:19. In een bijeenkomst na

de dienst werd de scheidende predikant door verschillende aanwezigen toegesproken.

ADRESSEN

De. M. van Dooren, Binnensingel 69, Vlaardingen, tel. (010) 348269; **D. Grutter** (stud. met preekconsent), Haaksbergerstraat 32, Enschede; **ds. I. de Wolff**, Lasondersingel 11, Enschede; **ds. J. Rijnveld**, tel. (010) 332279; **J. H. Strating**, Het Zicht 5, 's-Gravenhage.

THEOLOGISCHE HOGESCHOOL

Vooropleiding

Aanstaande theologische studenten die voornemens zijn zich voor te bereiden op het voortentamen in de klassieke talen voor de toelating tot de theologische studie aan de Theologische Hogeschool te Kampen, Broederweg 15, en die daartoe de vooropleiding voor de klassieke talen wensen te volgen kunnen zich hiervoor reeds nu in verbinding stellen met de docent voor de vooropleiding, Drs. Ph. Roorda, Wassenberghstraat 12 te Groningen; onverminderd de plicht zich op 11 sept. a.s. te laten inschrijven als student aan de Theologische Hogeschool.

Ook zij, die al met een vooropleiding bezig zijn, worden uitgenodigd contact op te nemen met Drs Roorda.

Het is de bedoeling dat de vooropleiding begint op 1 sept. 1967 te Groningen.

DE DRIEHOEK

f 75.000.-- voor uitbreiding

Het is U reeds bekend, dat van het Ned. Comité voor kinderpostzegels een gift is ontvangen van vijfenzeventigduizend gulden. Over de bestemming hiervan blijkt hier en daar misverstand te bestaan. Gedacht wordt dat dit bedrag is bestemd voor het nu in aanbouw zijnde deel van het totale plan. Dit is een misvatting. Wanneer er geen uitbreidingsplannen waren geweest zou er geen bijdrage uit de opbrengst van de kinderpostzegels zijn ontvangen. Het bedrag is dan ook een aanzet voor de uitberiding. Een andere bestemming mag er niet aan worden gegeven.

O. en o.

Deze letters vormen een afkorting voor „Ontwikkeling en ontspanning”. De a.s. bewoners van „de Driehoek” kunnen naast goede verzorging en opvoeding niet zonder deze mogelijkheden. Ze vormen zelfs een wezenlijk onderdeel van de beide eerste doelstellingen. O. en o. moet er zijn in het tehuis, doch evenzeer daarbuiten. Wat hebben de kinderen aan een terrein, dat niet bespeelbaar is? Datzelfde terrein moet ook de mogelijkheden bieden tot ontwikkeling van handvaardigheid.

De daarvoor benodigde ruimten zijn er wel op het terrein, doch zonder inrichting ervan blijven ze onbenut. Voor deze inrichting is een beroep gedaan op een aantal bedrijven. En werden bijdragen ontvangen, waaronder een van f 1.000,—.

Met belangstelling zien we het vervolg tegemoet.

Door de jeugd en voor de jeugd

Door de jeugdverenigingen van Berkel (Z.H.) is op de landelijke kerkjeugd een beroep gedaan gezamenlijk de ontwikkelings- en ontspanningsmiddelen binnen het tehuis te verzorgen. Hierbij wordt gedacht aan knutselen, doch evenzeer aan de mogelijkheid om gezamenlijk te zingen. Wat is de wereld van het kind, dat geen spelen tot zijn beschikking heeft?

Nu weet ik niet of in Berkel al reacties zijn ontvangen. Mocht dit niet het geval zijn dan heb ik een verrassing. Deze is afkomstig van „De oude jeugd voor de jonge jeugd”. Het is een uiting van dankbaarheid voor het genieten tijdens een autotocht van de broeders en zusters der Groninger kerken op 14 juni. Een collectie bracht f 222,65 op en werd geboekt op rekening „Door de jeugd voor de jeugd”. Nu kan de jeugd zelf toch moeilijk achterblijven.

Verkoopdag en belangstelling

Er blijkt grote belangstelling te zijn voor bezichtiging van „de Driehoek”. Niet iedereen kan de officiële opening bijwonen. Er is naar een oplossing gezocht. Op woensdag 25 oktober wordt t.b.v. de Driehoek in Ede een verkoopdag georganiseerd. Op deze dag zijn belangstellenden

Redactieleden:

Ds. H. AMELINK, Dr. J. BOSCH,
P. GROEN, Prof. Dr. H. J. JAGER, Drs.
J. G. VAN OORD, Dr. P. G. SMELIK,
Prof. C. VEENHOF, Ds. G. VISEE

Adres van de Redactie:

Ds. H. Amelink, Waal 5, Langerak (Z.-H.)

Geref. Persvereniging „Opbouw”:

adres secretaris en penningmeester:
Van Lynden van Sandenburglaan 16,
Utrecht. Telef. 030-711450. Giro 448367.

Administratie abonnementen:

Drukkerij Steenberg,
Slotlaan 220, Zeist. Telef. 03404-12452

Abonnementprijs

f 12.— per jaar (bij vooruitbetaling)
Zeist. Giro 233117.

Advertentieprijs 20 ct. per mm
Familieberichten 15 ct. per mm

De redactie verzoekt u dringend bij eventuele correspondentie te letten op het nieuwe adres.

De Heere verblijdde ons opnieuw, ook deze keer na ruim zeven jaar, met de geboorte van een dochter

MARLIEN

Zusje van Sandra.

D. van der Veen

J. v. d. Veen-Stoorvogel

Arnhem, 6 augustus 1967.

Trompetstraat 9.

uit het hele land welkom, en zal men tevens een bezoek kunnen brengen aan de Driehoek, waar dan ook een deel van de te verkopen artikelen aanwezig zal zijn.

Wie goederen voor deze dag beschikbaar wil stellen kan rekenen op een dankbare ontvangst. Men kan ze opsturen aan: Beatrixlaan 37, Ede. Er wordt nadrukkelijk verzocht geen babykleding te sturen. Deze is reeds voldoende aanwezig.

Wanneer U meedoet wordt het een echt landelijke dag.

Jaarverslag en folder

Tegelijk met het jaarverslag over 1966 is vorige week de folder van de Driehoek verzonden. Van beide geldt: de moeite waard om er kennis van te nemen. Wanneer U even de moeite neemt erom te vragen zal het geheel U gaarne worden toegezonden. Voor wie het telefonisch wil doen geldt: het telefoonnummer is gewijzigd van 2962 in 12962, kengetal 08380.

De oogst van de maand

Feestgaven: 5,—; 5,—; 5,—; 5,—; 12,50.
geboorte: Mirjam, 20,—; Klaas Pieter, 10,—; J.A.S. 10,—; Bernard Jan, 10,—; Nelly Jacoba, 25,—; Gerard Alexander, 25,—; Peter, 10,—; Martin André, 5,—; Jacques Peter, 5,—; Hendrik, 5,—; Anita, 10,—; Eggebert, 5,—; Philippus, 10,—; Antoon Herman, 5,—; zoon, 7,50 en 10,—; dochter 7,50.

Huwelijk: 26,50; gecoll. Tijdens het vrolijk bijeenzijn werd het kinderleed niet vergeten, 60,45; 25,—; 10,—; 10,—; 15,—.

Geref. Mannen- en Vrouwenvereniging „Semper Reformanda”, Loenen, 41,55; Geref. Oppascentrale, Arnhem, 3e afdracht, 70,—; gedeelde opbrengst, 10,—; kleine gift en veel goede wensen, 15,—; opbrengst busjes Geref. Streekschool Kootstertille, 77,94; Oppasdienst J.V. en M.V. Helpman, 100,—; verkoop foto's jeugdver. „Nieuw Leven”, Rotterdam, 2,50; Ontspanningsver. V.S. Rotterdam, 25,—; v.d. bonnetjes van de kruidenier, 25,—; N.N. 25,—; verjaardagsbusje Voorburg 133,70. Ina en Marie van hun eerste verdiende loon - vakantiewerk - ieder 2,50, 5,—.

Verder: 5 van 2,50; 1 van 3,—; 14 van 5,—; 1 van 7,50; 18 van 10,—; 2 van 12,50; 2 van 15,—; 3 van 20,—; 6 van 25,—; 1 van 30,—; 1 van 35,—; 1 van 50,—; 1 van 100,—;

Totaal: Huishoudgeld	f 2.247,03
Tehuis	f 1.447,39
Ontwikkeling en Ontspanning	f 1.910,—
Door de jeugd, voor de jeugd	f 222,65

Bijdragen worden gaarne ontvangen op postrekening nr. 52325 t.n.v. Stichting Gereformeerde Kinderbescherming, Beatrixlaan 37, Ede.